

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Vojtěcha Šimíčka a soudců Radovana Suchánka (soudce zpravodaje) a Jiřího Zemánka o ústavní stížnosti **M. S.**, zastoupeného Mgr. Janem Dánou, advokátem, sídlem Václavské náměstí 837/11, Praha 1, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. června 2021 č. j. 28 Cdo 3708/2020-235 a rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 27. srpna 2020 č. j. 29 Co 158/2020-178, za účasti **Nejvyššího soudu a Městského soudu v Praze**, jako účastníků řízení, a obchodní společnosti **UNIQA pojišťovna, a. s.**, sídlem Evropská 810/136, Praha 6, zastoupené JUDr. Robertem Němcem, LL.M., advokátem, sídlem Jáchymova 26/2, Praha 1, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 7. června 2021 č. j. 28 Cdo 3708/2020-235 a rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 27. srpna 2020 č. j. 29 Co 158/2020-178 bylo porušeno stěžovatelovo právo na soudní ochranu, zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. června 2021 č. j. 28 Cdo 3708/2020-235 a rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 27. srpna 2020 č. j. 29 Co 158/2020-178 se ruší.

Odůvodnění:

I.

Skutkové okolnosti věci a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí, a to pro tvrzené porušení čl. 90 Ústavy, čl. 4 odst. 3 a 4, čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), dále čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), jakož i čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě.

2. Z napadených rozhodnutí a vyžádaného spisu Obvodního soudu pro Prahu 2 (dále jen „obvodní soud“) se podává, že stěžovatel se nejdříve žalobou podle části V. zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „o. s. ř.“), domáhal u obvodního soudu nahrazení zamítavého nálezu finančního arbitra ze dne 29. 3. 2019 č. j. FA/SR/ZP/17/2018-27, a to tak, že vedlejší účastnice je povinna zaplatit stěžovateli 52 189 Kč s příslušenstvím z titulu bezdůvodného obohacení. Stěžovatel měl za to, že bezdůvodné obohacení mělo vedlejší účastnici vzniknout přijetím plnění od stěžovatele na základě neplatné smlouvy o investičním životním pojištění Comfort Plus ze dne 11. 11. 2009 č. XX (dále jen „smlouva“).

3. Obvodní soud rozsudkem ze dne 2. 12. 2019 č. j. 37 C 134/2019-146 i přes konstatování neplatnosti smlouvy žalobu zamítl, a to z důvodu promlčení uplatněného práva. Obvodní soud použil § 107 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění platném do 31. 12. 2013 (dále jen „obč. zák.“), podle kterého se právo na vydání bezdůvodného obohacení promlčí za

dva roky ode dne, kdy se oprávněný dozví, že došlo k bezdůvodnému obohacení a kdo se na jeho úkor obohatil. Protože stěžovatel uskutečnil všechny platby pojistného dříve, než dva roky před zahájením řízení před finančním arbitrem, dospěl obvodní soud k závěru, že všechna jím uplatněná práva na vydání bezdůvodného obohacení jsou k příslušné námitce vedlejší účastnice promlčena.

4. K odvolání stěžovatele Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) v návěti označeným rozsudkem potvrdil rozsudek obvodního soudu. Podle městského soudu obvodní soud správně pokládal žalobou uplatněný nárok za soubor dílčích nároků na vydání bezdůvodného obohacení, vzniklých ze samostatných oddělitelných případů bezdůvodného obohacení – plateb pojistného. Správně pak posuzoval běh subjektivních promlčecích dob u každého ze stěžovatelem uplatněných dílčích nároků a správně též rozhodl, že pro počátek běhu subjektivní dvouleté promlčecí doby je vždy rozhodný den, kdy se stěžovatel dozvěděl o tom, že na jeho úkor došlo k získání tvrzeného bezdůvodného obohacení a že obohacení získala vedlejší účastnice. Dále městský soud shrnul, že podle ustálené judikatury Nejvyššího soudu je z hlediska posouzení počátku běhu dvouleté promlčecí doby rozhodující subjektivní okamžik, kdy se oprávněný dozví okolnosti, které jsou relevantní pro uplatnění jeho práva u soudu. Touto vědomostí se míní znalost takových skutkových okolností, z nichž lze odpovědnost za bezdůvodné obohacení dovodit. V případě bezdůvodného obohacení získaného plněním z neplatné smlouvy je rozhodující subjektivní moment, kdy oprávněný zjistí okolnosti, z nichž lze dovodit, že smlouva, podle níž bylo plněno, je neplatná. Není významné, zda oprávněný má takové právní znalosti, aby byl subjektivně schopen posoudit uvedené skutkové okolnosti a zjistit, že smlouva, podle níž plnil, je neplatná. Městský soud dospěl k závěru, že tvrzená neplatnost pojistných smluv byla objektivně odvoditelná ze smluv samotných, s nimiž byl stěžovatel seznámen v okamžiku jejich uzavření. Další skutkovou okolností nutnou pro vznik tvrzeného bezdůvodného obohacení je poskytnutí plnění podle neplatné smlouvy, přičemž stěžovatelova vědomost o tom, co sám plnil vedlejší účastnici, spadá vjedno s postupnými platbami pojistného.

5. Dovolání stěžovatele odmítl Nejvyšší soud napadeným usnesením pro nepřipustnost, neboť považoval rozhodnutí městského soudu za souladné s ustálenou rozhodovací praxí dovolacího soudu a nebyl důvod, aby rozhodné právní otázky byly posouzeny jinak. Dále Nejvyšší soud podtrhl, že stěžovatelova kritika závěrů městského soudu a obvodního soudu o tom, kdy nabyt vědomosti o vzniku bezdůvodného obohacení a obohacené osobě, představuje polemiku se skutkovými úsudky, jimiž je však dovolací soud vázán.

II. Argumentace stěžovatele

6. Stěžovatel v ústavní stížnosti zejména namítá, že se obecné soudy v kontextu specifických okolností dostatečně nezabývaly počátkem běhu subjektivní promlčecí doby a nezjišťovaly jeho vědomost o skutkových okolnostech, z nichž lze dovodit odpovědnost za bezdůvodné obohacení. Podle stěžovatele soudy pouze schematicky použily judikaturu Nejvyššího soudu, aniž by se konkrétně vypořádaly s jeho námitkami a řádně a srozumitelně odůvodnily propojení skutkových zjištění se svým právním názorem a použitou judikaturou. K dovození neplatnosti smlouvy bylo podle stěžovatele potřeba vzít v úvahu vzájemné souvislosti takových ujednání a kontext jejich uplatnění v rámci složité pojistné materie. Důvody vedoucí k závěru, že smlouva nesjednává pojištění, jsou údajně komplexní a nelze je omezit pouze na znalost souhrnu jednotlivostí, jak učinily soudy. Stěžovatel namítá, že si bez odborné pomoci subjektivně

nemohl uvědomit, že by tyto jednotlivosti mohly vést k tak závažným právním následkům, jako je neplatnost smlouvy, pročež v době plnění z neplatné smlouvy netušil, že plní z neplatné smlouvy nebo že se někdo na jeho úkor bezdůvodně obohacuje. Stěžovatel také odkazuje na svou argumentaci údajně konvenující nálezu Ústavního soudu ze dne 19. 3. 2018 sp. zn. II. ÚS 2460/17 (N 53/88 SbNU 699).

7. Dále je stěžovatel přesvědčen, že soudy neústavně posoudily námitku promlčení vznesenou vedlejší účastníci, neboť ta je podle něj výkonem práva v rozporu s dobrými mravy. Konstatovaly-li soudy, že stěžovatel znal skutkové okolnosti vedoucí k odpovědnosti za bezdůvodné obohacení, o to spíše o nich musela vědět vedlejší účastnice, tudíž nemohla být v dobré víře. Soudy nezohlednily ve smyslu judikatury Ústavního soudu korektiv dobrých mravů a neudělaly vše pro spravedlivé řešení sporu. Stěžovatel též upozorňuje na značný informační nepoměr, jakož i asymetrii vzájemných plnění mezi ním a vedlejší účastníci, které mají umocňovat nemravnost námitky promlčení a celkový výsledek sporu.

III. Průběh řízení před Ústavním soudem

8. Ústavní soud zaslal ústavní stížnost dalším účastníkům a vedlejší účastníci řízení k vyjádření. Nejvyšší soud uvedl, že rozhodnutí o promlčení práva zcela odpovídá ustálené judikatuře, na kterou odkázal i Ústavní soud v bodu 18 odůvodnění nálezu sp. zn. II. ÚS 2460/17, na který odkazuje také stěžovatel. K týmž závěrům se má hlásit také odborná literatura. Nejvyšší soud připomněl některá rozhodnutí Ústavního soudu a podle nich ústavně souladný restriktivní přístup obecných soudů k otázce rozporu námitky promlčení s dobrými mravy. Nejvyšší soud konstatoval, že v intencích judikatury Ústavního soudu nelze usoudit, že by některá argumentační linie stěžovatele zůstala v řízeních před soudy nevyřešena. Dále Nejvyšší soud konstatoval, že „*[s]kutkové okolnosti, z nichž lze odpovědnost za bezdůvodné obohacení dovodit, a dovolatelem akcentovanou vědomost o vzniku bezdůvodného obohacení pak nepropojuje nic jiného než právněkvalifikační úvaha, jejíž provedení je podle ustálené judikatury pro stanovení počátku promlčecí doby nevýznamné*“. Nejvyšší soud navrhl, aby byla ústavní stížnost odmítnuta, případně zamítnuta.

9. Městský soud odkázal na odůvodnění svého rozsudku, jehož závěry mají následovat (tehdejší i současnou) rozhodovací praxi Nejvyššího soudu.

10. Vedlejší účastnice ve vyjádření uvedla, že ústavní stížnost nemá ústavněprávní rozměr a není zde Ústavou daná pravomoc Ústavního soudu do věci zasahovat. Obecné soudy posoudily veškeré relevantní (ať právní či skutkové) aspekty věci v souladu s ustálenou judikaturou a závěry napadených rozhodnutí jsou srozumitelně, koherentně a přiléhavě odůvodněny, a nepředstavují tak zjevný exces z rozhodovací praxe soudů v obdobných případech, ani „mechanické“ uplatnění judikatury bez zvážení konkrétních skutkových okolností. Vedlejší účastnice upozornila na usnesení ze dne 23. 2. 2021 sp. zn. III. ÚS 94/21, jímž měl Ústavní soud odmítnout ústavní stížnost v obdobné věci, a navrhla, aby byla ústavní stížnost odmítnuta.

11. Stěžovatel v replice znovu vysvětlil své námitky a konstatoval, že je Nejvyšší soud zjevně nepochopil. Soudům také vytkl, že nereagovaly na jeho postavení slabší strany ve smluvním poměru s vedlejší účastníci. K vyjádření vedlejší účastnice stěžovatel toliko poznamenal, že neobsahuje žádnou argumentaci relevantní pro posouzení předmětné ústavní stížnosti. Stěžovatel také upozornil na nálezy Ústavního soudu ze dne 29. 9. 2021 sp. zn. III. ÚS 1536/21

a ze dne 4. 6. 2019 sp. zn. II. ÚS 996/18, jejichž teze mají být použitelné i na posuzovanou věc, neboť se také týkají značného množství spotřebitelů v obdobném postavení vůči pojišťovně.

12. Vedlejší účastnice k replice stěžovatele samovolně uplatnila dupliku. V ní zevrubně hájila platnost smlouvy – s tím, že v předchozích řízeních tak z procesních důvodů učinit nemohla. [Jelikož tato otázka není (vzhledem k výše uvedenému) ani nyní předmětem řízení, vzal Ústavní soud příslušnou argumentaci toliko na vědomí.] Dále se vedlejší účastnice ohradila proti tvrzení stěžovatele, neboť údajně nikdy nejednala v rámci trvání pojistného vztahu nepoctivě a nezavinila případnou neplatnost smlouvy. Smlouvu naopak uzavřela v dobré víře v její platnost a připravena poskytovat sjednané plnění v souladu se smlouvou, což ostatně po celou dobu trvání pojistného vztahu činila. Nadto se žádná z okolností, z nichž stěžovatel dovozuje nemravnost námitky promlčení, nevztahuje k okamžiku uplatnění souhrnného nároku stěžovatele. Vedlejší účastnice konstatovala, že prolomení námitky promlčení by v předmětné věci bylo zásahem do právní jistoty, tedy i do jejího práva na spravedlivý proces.

13. Podáními ze dnů 2. a 14. 12. 2021 stěžovatel ústavní stížnost doplnil. V prvním doplnění zejména poukázal na rozsudek Soudního dvora Evropské unie (dále jen „Soudní dvůr“) ze dne 22. 4. 2021 sp. zn. C-485/19, vydaného údajně na základě obdobné, ve Slovenské republice podle téže zákonné úpravy řešené věci. Stěžovatel podrobně rekapituloval obsah rozsudku a jeho hlavní teze, podle nichž je v obdobných právních vztazích se spotřebitelem nutno klást zvláštní kritéria na délku a uplatnění promlčecí doby tak, aby vyhovovala unijnímu právu. Ve světle těchto podmínek nutno považovat smlouvu za obsahující tzv. zneužívající ujednání ve spotřebitelských smlouvách podle příslušných právních předpisů Evropské unie, v důsledku čehož se na práva z ní plynoucí nemá na spotřebitele vztahovat tříletá promlčecí doba. Stěžovatel zdůrazňuje, že podle stanoviska generálního advokáta k dané věci byla v projednávaném slovenském případě problematická úvěrová smlouva uzavřena v roce 2011 a v únoru 2017 se pak žalobce o neplatnosti ustanovení této smlouvy dozvěděl od svého právního zástupce; generální advokát pak konstatoval, že „*subjektivní promlčecí lhůta je dvouletá a začíná plynout od okamžiku, kdy se spotřebitel dozví o bezdůvodném obohacení. Tato lhůta byla v projednávaném případě pravděpodobně dodržena. Žalobce v původním řízení byl totiž informován o dotčené škodě v únoru 2017 a žalobu podal v květnu 2017*“. Ve druhém doplnění stěžovatel upozornil na dvoukolejnou rozhodovací praxi Nejvyššího soudu; dovolací soud v jiných rozhodnutích zdůraznil, že pro to, aby se oprávněný skutečně dozvěděl, že na jeho úkor došlo k bezdůvodnému obohacení, je „*rozhodující subjektivní moment, kdy se oprávněný dozví všechny takové okolnosti, které jsou relevantní pro uplatnění jeho práva u soudu [...], a není přitom rozhodné, že měl již dříve možnost dozvědět se skutečnosti, na jejichž základě si mohl učinit úsudek o vzniku bezdůvodného obohacení a jeho výši [...]. Vědomost oprávněného o tom, že se na jeho úkor někdo obohatil a o tom, v čí prospěch k tomuto obohacení došlo, musí být skutečná, prokázaná, nikoliv jen předpokládaná [...]*“.

14. Na doplnění ústavní stížnosti reagovala vedlejší účastnice vyjádřením, v němž zejména upozornila, že stěžovatelem poukazovaný rozsudek Soudního dvora není věci přílehlavý, neboť nebyla namítána ani konstatována tzv. zneužívající ustanovení podle unijního práva ve smlouvě. Jelikož stěžovatel v tomto směru v předchozích řízeních neargumentoval a Nejvyššímu soudu příslušnou právní otázku nepředestřel, považuje vedlejší účastnice v této části ústavní stížnost za nepřijatelnou pro nevyčerpání procesních prostředků k ochraně práva.

15. Na vyjádření vedlejší účastnice k doplnění ústavní stížnosti reagoval stěžovatel opětovným vyjádřením, neboť má především za to, že se vedlejší účastnice pokouší významově posunout předmět sporu dezinterpretací jeho argumentace. Stěžovatel chtěl svým doplněním i v kontextu

unijního práva zdůraznit povinnost obecných soudů řádně a srozumitelně odůvodňovat svá rozhodnutí a zohledňovat spravedlnost a principy spotřebitelského práva. Předmětem stěžovatelových námitek nebyla polemika s důvody neplatnosti smlouvy, jak se naopak podle něj snaží naznačit vedlejší účastnice. Námitky týkající se ochrany spotřebitele stěžovatel uplatnil již v řízení před finančním arbitrem, stejně jako v řízení před obvodním soudem a městským soudem, pročež nemají být nepřipustné.

IV.

Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

16. Ústavní stížnost byla podána včas, oprávněným stěžovatelem, který se účastnil řízení, v nichž byla vydána napadená rozhodnutí. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je zastoupen advokátem. Ústavní stížnost je přípustná [§ 75 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“)], neboť stěžovatel vyčerpal zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

V.

Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

17. Ústavní soud není součástí soustavy soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřísluší mu vykonávat dozor nad jejich rozhodovací činností. Nepředstavuje další instanci v systému obecného soudnictví, je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy). Proto je oprávněn do rozhodovací činnosti soudů v řízení o ústavní stížnosti zasáhnout pouze tehdy, byla-li pravomocným rozhodnutím těchto orgánů porušena ústavně zaručená základní práva nebo svobody stěžovatele. Úkolem Ústavního soudu je tudíž přezkoumat ústavnost napadených rozhodnutí, jakož i řízení, která jejich vydání předcházela.

18. Ústavní soud přezkoumal napadená rozhodnutí a po seznámení se s podanými vyjádřeními, replikou stěžovatele, vyžádaným spisem obvodního soudu a dalšími podáními dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

19. Ačkoli Ústavní soud neshledal neústavním posouzení rozporu námitky promlčení s dobrými mravy, dopustily se obecné soudy v důsledku formalistického přístupu ústavní úrovně dosahujícího nedostatečného zjištění skutkového stavu (resp. opomenutí zjištění rozhodné skutkové okolnosti – viz dále), pročež i extrémního nesouladu mezi skutkovými zjištěními a právními závěry, čímž v individuálních okolnostech věci zatížily své rozhodnutí částečnou nepřezkoumatelností.

V.a

Obecná východiska

20. Vzhledem k postavení a pravomoci Ústavního soudu (viz výše) nutno vycházet (mimo jiné) z pravidla, že vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad běžných zákonů a jejich použití na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí obecných soudů. O zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat tehdy, je-li napadené rozhodnutí stíženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady). Proces výkladu a použití podústavního práva je stížen takovou vadou zpravidla tehdy, nezohlední-li soudy správně (či vůbec) dopad některého ústavně zaručeného základního práva (svobody) na

posuzovanou věc, nebo se dopustí libovůle, spočívající buď v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy, nebo ve zjevném a neodůvodněném vybočení ze standardů výkladu, jenž je v soudní praxi podáván, resp. který odpovídá všeobecně uznávanému (doktrinálnímu) chápání dotčených právních institutů [viz např. nálezy ze dne 25. 9. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471) nebo ze dne 29. 1. 2019 sp. zn. III. ÚS 3397/17 (N 14/92 SbNU 159)].

21. Zároveň platí, že základním předpokladem přezkumu ústavnosti právního názoru obecného soudu a současně podmínkou řádného soudního řízení podle čl. 36 odst. 1 Listiny, je řádné odůvodnění soudem vydaného rozhodnutí [viz např. nálezy Ústavního soudu ze dne 12. 1. 2016 sp. zn. III. ÚS 119/14 (N 3/80 SbNU 35)]. Jak Ústavní soud konstantně uvádí, nezávislost rozhodování soudů se uskutečňuje v ústavním a zákonném procesněprávním a hmotněprávním rámci. Procesněprávní rámec představují především principy řádného a spravedlivého procesu. Takovým principem, představujícím součást práva na řádný proces, jakož i pojmu právního státu, a vylučujícím libovůli při rozhodování, je i povinnost soudů své rozsudky odůvodnit (§ 157 odst. 1 o. s. ř.), a to způsobem stanoveným v § 157 odst. 2 o. s. ř. Z odůvodnění musí logicky a přesvědčivě vyplývat vztah mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry na straně druhé [viz např. nálezy Ústavního soudu ze dne 12. 9. 2016 sp. zn. I. ÚS 1356/16 (N 170/82 SbNU 647)].

22. Z požadavků řádného procesu plyne mimo jiné právo účastníků soudního řízení skutkově a právně argumentovat a k prokázání svých tvrzení navrhnout důkazy, čemuž odpovídá povinnost soudů se s jejich argumentací a návrhy náležitě, tj. srozumitelně a v souladu s pravidly logického myšlení, vypořádat [viz např. nálezy Ústavního soudu ze dne 9. 10. 2018 sp. zn. IV. ÚS 1891/18 (N 169/91 SbNU 121) nebo ze dne 15. 10. 2009 sp. zn. I. ÚS 218/09 (N 216/55 SbNU 33)]. Účelem odůvodnění soudního rozhodnutí je především seznámit účastníky řízení s úvahami, na nichž soud založil své skutkové a právní závěry. Jeho nezbytný rozsah se přitom odvíjí od předmětu a povahy řízení, jakož i návrhů a argumentů uplatněných účastníky, s nimiž se soudy musejí adekvátně vypořádat [nálezy Ústavního soudu ze dne 22. 9. 2009 sp. zn. III. ÚS 961/09 (N 207/54 SbNU 565)]. Nejsou-li zřejmé důvody soudního rozhodnutí, svědčí to o libovůli v soudním rozhodování, která je v rozporu s principy demokratického právního státu. Takovým ústavněprávním nedostatkem je i situace, v níž určitá část stanoveného postupu podle čl. 36 odst. 1 Listiny chybí, protože je rozhodnutí nepřezkoumatelné již z důvodu této absence. V takovém případě totiž rozhodnutí zákonitě postrádá také odůvodnění (natož logické a přesvědčivé) vztahu mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry na straně druhé; v takovém případě buď nebyla určitá skutková zjištění vzdor nutnosti učiněna, anebo učiněna byla, ale právní závěry z nich nevyplývají.

23. Ústavní soud zásadně není povolán k přehodnocování dokazování provedeného obecnými soudy. Mohl by tak učinit pouze, dopustily-li by se při hodnocení důkazů libovůle. Zejména, kdyby skutková zjištění vykazovala extrémní rozpor s provedenými důkazy nebo byl shledán extrémní nesoulad mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry na straně druhé [např. nálezy ze dne 6. 2. 2020 sp. zn. I. ÚS 1833/18 (N 20/98 SbNU 156), ze dne 5. 9. 2017 sp. zn. IV. ÚS 2690/15 (N 164/86 SbNU 677) a další]. Ústavní soud považuje za určující pro nalézání práva, že je vždy nezbytné vycházet z individuálních okolností každé věci, které jsou založeny na konkrétních skutkových zjištěních.

24. Všem právě uvedeným postulátům je společná – a ústavněprávním požadavkem na rozhodování orgánů veřejné moci také je – povinnost posoudit věc vzhledem ke všem relevantním okolnostem a zvláštnostem případu a udělat vše pro spravedlivé rozhodnutí ve věci,

jakkoli složité se to může jevit [viz např. nálezy Ústavního soudu ze dne 24. 6. 2009 sp. zn. I. ÚS 663/06 (N 149/53 SbNU 811) nebo ze dne 7. 11. 2012 sp. zn. I. ÚS 295/10 (N 185/67 SbNU 231)]. Proto jsou soudy povinny neposuzovat jednotlivé okolnosti izolovaně, „mechanicky“ a nevykládat a nepoužívat rozhodné právo formalisticky, nýbrž vždy ve vzájemných souvislostech za účelem nalezení přiměřeného řešení individuálního případu.

V.b

Použití obecných východisek na posuzovanou věc

25. Podstatná část stěžovatelových námitek se týká postupu soudů, které údajně nezjišťovaly konkrétní skutkové okolnosti, z nichž měla plynout vědomost stěžovatele o tom, že a kdo se na jeho úkor bezdůvodně obohatil. V tomto ohledu je jádrem posuzované věci otázka, zda je pro počátek běhu subjektivní promlčecí doby rozhodná skutečná vědomost (ať už je jakákoli) o bezdůvodném obohacení stěžovatele, nebo skutkové okolnosti, z nichž lze tuto vědomost dovodit (jak tvrdí obecné soudy).

26. Ústavní soud má za to, že je-li ve smyslu v napadených rozhodnutích odkazované judikatury Nejvyššího soudu pro počátek běhu subjektivní promlčecí doby rozhodný okamžik, kdy se oprávněný dozví okolnosti, které jsou relevantní pro uplatnění jeho práva u soudu (viz bod 20 odůvodnění rozsudku městského soudu), nemůže to v posuzované věci znamenat znalost objektivních okolností, od nichž se bezdůvodně obohacení odvíjí. Ačkoli, jak uvedl ve svém vyjádření Nejvyšší soud, je posouzení okamžiku skutečné vědomosti oprávněného o bezdůvodném obohacení spojeno i s úvahami o právní kvalifikaci daných skutkových okolností, nemůže to znamenat, že pro úsudek o skutečné subjektivní vědomosti o bezdůvodném obohacení svědčí toliko uzavření smlouvy a uskutečnění následné platby pojistného. Ty jsou totiž samy o sobě objektivními okolnostmi, které o subjektivní vědomosti oprávněného o bezdůvodném obohacení nevypovídají. Koneckonců nelze pominout, že kdyby stěžovatel věděl o tom, že se vedlejší účastnice na jeho úkor bezdůvodně obohacuje, smlouvu by buď ani neuzavřel, nebo by od ní ihned odstoupil, anebo by pojistné dobrovolně neplatil (a vedlejší účastníci bezdůvodně neobohacovali). Případně by podnikl jiné kroky proti pokračování v bezdůvodném obohacování vedlejší účastnice.

27. Tvrdit, že uzavření smlouvy a následné platby pojistného jsou konkrétní skutkové okolnosti, které jsou rozhodné pro počátek běhu subjektivní promlčecí doby (na rozdíl od doby objektivní), je protimluv. Při absenci jiné subjektivní skutkové okolnosti (vědomosti) na straně stěžovatele jde o „mechanický“ poukaz na právní jednání rozhodná pro vznik bezdůvodného obohacení, nikoli pro okamžik, v němž se oprávněný poprvé dozvěděl o možnosti uplatnit své právo u soudu. Při soudy uplatněném výkladu § 107 odst. 1 obč. zák., podle nějž jde o znalost takových okolností, z nichž lze odpovědnost za bezdůvodné obohacení dovodit, jde o dovození hypotetické. V takovém případě spadají počátek běhu subjektivní i objektivní promlčecí doby vjedno. Jestliže je ale z individuálních okolností věci zřejmé, že stěžovatel v soudy dovozovaném okamžiku o existenci bezdůvodného obohacení na straně vedlejší účastnice s vysokou pravděpodobností nevěděl, je soudy učiněný opačný úsudek svévolný.

28. Obecné soudy si protiřečí, tvrdí-li, že pro počátek běhu subjektivní promlčecí doby na jednu stranu není podstatná (subjektivní) znalost právního posouzení platnosti smlouvy stěžovatelem, ale na druhou konstatují, že rozhodná je objektivní možnost seznat bezdůvodné obohacení, které se však odvíjí od neplatnosti smlouvy. Je třeba se ptát, kdy tedy nastal okamžik, v němž se stěžovatel ve smyslu § 107 odst. 1 obč. zák. dozvěděl o bezdůvodném

obohacení? Nedává rozumný smysl, aby okamžik vědomosti stěžovatele o poskytnutí bezdůvodného obohacení vedlejší účastníci (tedy údajný počátek subjektivní promlčecí doby) byl shodný s okamžikem poskytnutí plateb pojistného podle neplatné smlouvy. A to tím spíše, nemá-li být pro určení okamžiku počátku běhu subjektivní promlčecí doby podstatná sama vědomost o neplatnosti smlouvy, nýbrž toliko znalost okolností rozhodných pro možnou vědomost o bezdůvodném obohacení. V tomto případě není právní vědomí o tom, že bylo plněno z neplatného právního důvodu, zcela oddělitelné od znalosti rozhodných skutkových okolností; námitka o nevýznamnosti právní kvalifikace je lichá, neboť pro možnost seznat bezdůvodné obohacení musí oprávněný smýšlet alespoň laicky o věcech, které mají z pohledu soudu povahu odborné – právní znalosti. Jinak by se proti bezdůvodnému obohacení nemohl bránit.

29. Nedůsledná byla již výchozí úvaha obvodního soudu (jehož rozsudek není ústavní stížností napaden), který v bodu 11 odůvodnění rozsudku uvedl, že stěžovatel „*se o vzniku bezdůvodného obohacení, jeho výši a o tom, kdo je na jeho úkor získal, dozvěděl vždy při uskutečnění každé jednotlivé platby pojistného*“ (viz č. l. 150 vyžádaného spisu obvodního soudu). Jestliže pak městský soud v bodu 9 odůvodnění napadeného rozsudku shrnul, že „*[z]a okamžik, kdy se žalobce dozvěděl všechny rozhodné skutkové okolnosti (kvalifikované tak, že se přijetím konkrétní platby pojistného na jeho úkor instituce obohatila), pokládal soud I. stupně den uskutečnění každé jednotlivé platby pojistného*“, vzniklo již zde nedopatření, neboť podstatné není zjištění, že se na úkor stěžovatele vedlejší účastnice obohatila, nýbrž že se obohatila *bezdůvodně*. Rozpoznat kritérium bezdůvodnosti však nutně vyžaduje i úvahu, kterou je možno z určitého pohledu hodnotit jako právní.

30. Jestliže stěžovatel poskytoval dobrovolně vedlejší účastnici finanční plnění podle neplatné smlouvy, musel vědět o tom, že se vedlejší účastnice obohacuje, z ničeho však již neplyne, že by měl nebo musel vědět, že se obohacuje bezdůvodně. Nejde tedy o to, že by stěžovatel měl znát právní kvalifikaci platnosti smlouvy v odborném slova smyslu, ale o to, že aby vůbec věděl (ať právně či laicky), že se na jeho úkor vedlejší účastnice obohacuje bezdůvodně, musel by přinejmenším tušit, že je se smlouvou něco v nepořádku. To je však běžná skutková okolnost, podléhající dokazování (je-li sporná), o jejímž časovém určení nevypovídají ani uzavření smlouvy, ani platby pojistného. Ty naopak svědčí spíše o tom, že stěžovatel měl přinejmenším po určitou dobu trvání smluvního poměru za to, že je smlouva v pořádku (tj. z pohledu soudu – že je platná).

31. Lze učinit dílčí závěr, že nemůže zároveň platit, že subjektivní vědomost o bezdůvodném obohacení spadá vjedno s objektivní – hypotetickou možností stěžovatele své právo dovést. Tím se rozdíl mezi účelem subjektivní a objektivní promlčecí doby stírá. „Mechanický“ odkaz soudů na judikaturu, podle níž vědomost stěžovatele o existenci bezdůvodného obohacení a odpovědnosti vedlejší účastnice z něj, je ve skutečnosti vědomostí o okolnostech, z nichž lze na bezdůvodnost obohacení čistě teoreticky usoudit, je proto projevem neústavní libovůle a formalismu. S naznačeným rozparem se pro výše uvedené nelze vyrovnat opakovanou tezí Nejvyššího soudu, že onou vědomostí se nemíní znalost právní kvalifikace (viz str. 3 napadeného usnesení Nejvyššího soudu).

32. Právě uvedené neznamená, že lze vždy s jistotou určit, ve kterém okamžiku se oprávněná osoba dozvěděla o svém právu na vydání bezdůvodného obohacení. Namítal-li však stěžovatel opakovaně, že tento okamžik musel být odlišný od uskutečnění plateb pojistného podle neplatné smlouvy, musejí se soudy touto námitkou zabývat. Musejí uvážít, zda lze takový okamžik zjistit, zda má význam provést navržené důkazy, zda účastník splnil povinnost důkazní či unesl

důkazní břemeno apod. Není-li tomu tak, musejí soudy ve svých rozhodnutích odůvodnit, proč nemá význam subjektivní stěžovatelovu vědomost zjišťovat nebo proč se to nezdařilo, a proč je naopak nutno se spokojit s okamžikem jeho objektivní možnosti bezdůvodné obohacení a odpovědný subjekt seznat.

33. Ústavnímu soudu neunikla podstata hlavní teze příslušné judikatury Nejvyššího soudu, podle níž je pro počátek běhu subjektivní promlčecí doby podstatná znalost skutkových okolností, z nichž lze právo na vydání bezdůvodného obohacení dovodit. Sama skutečnost, že subjektivní – svou povahou niternou skutkovou okolnost, nelze vždy s jistotou prokázat, však nemůže znamenat „mechanický“ příklon k těm dřívějším rozhodnutím. V kontextu posuzované věci to totiž ústí v závěr, že „*subjektivní moment, kdy oprávněný zjistí okolnosti, z nichž lze dovodit, že smlouva, z níž bylo plněno, je neplatná*“ (viz bod 20 odůvodnění napadeného rozsudku městského soudu) je ve skutečnosti objektivní skutečností. Nemá však jít o subjektivní okamžik v tom smyslu, že se týká určitého subjektu, ale proto, že jde o subjektivní (vnitřní) vědomost, na niž lze z objektivních faktů prokazatelně, nikoli hypoteticky usoudit. Objektivní skutečnosti mohou sloužit jako indicie při zjišťování individuálních okolností případu, ale nemohou jimi být bez důsledné snahy o jejich objasnění nahrazeny. Jelikož obvodní soud ani městský soud tuto konkrétní okolnost blíže nezjišťovaly, je nepřipadné konstatování Nejvyššího soudu na str. 3 odůvodnění napadeného usnesení, podle něhož stěžovatelova „*[k]ritika závěrů soudů nižších stupňů o tom, kdy žalobce nabyt vědomosti o vzniku bezdůvodného obohacení a obohacené osoby, představuje polemiku se skutkovými úsudky, jimiž je však dovolací soud ze zákona vázán [...]*“.

34. Příléhavé nejsou ani poukazy Nejvyššího soudu na názory tuzemské právní nauky. Pro věc rozhodný § 107 odst. 1 obč. zák. neobsahuje formulaci, kterou obsahuje v odkazované literatuře komentovaný § 619 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník: „*Právo může být uplatněno poprvé, pokud se oprávněná osoba dozvěděla o okolnostech rozhodných pro počátek běhu promlčecí lhůty, anebo kdy se o nich dozvědět měla a mohla.*“ Současné nejsou názory tamních autorů na konstruovanou, objektivizovanou znalost rozhodných okolností (viz formulaci „*dozvědět měla a mohla*“) natolik jednoznačné, jak Nejvyšší soud dovozuje. Autoři totiž uvádějí: „*Určujícím se tak stává vědění, jež by si věřitel osvojil, kdyby vyvinul odpovídající míru pečlivosti (srov. Tégl, Weinhold, Melzer In: Melzer, Tégl a kol. 2014 s. 953). Domníváme se, že s ohledem na smysl objektivizace kritéria znalosti rozhodujících okolností v § 619 odst. 2 není namístě diferencovat standard péče podle mentálních kompetencí konkrétního věřitele [...], a že je tedy naopak zapotřebí vždy zkoumat, jakou znalost by si osvojila osoba průměrného rozumu, která by vynaložila obvyklou péči. [...] Pakliže zjištění okolností rozhodných pro započetí běhu promlčecí lhůty nezbytně vyžaduje zvláštní odbornost (například v oblasti medicíny nebo stavebního inženýrství), kterou průměrně rozumná osoba (§ 4) či průměrný profesionál v určité oblasti (§ 5) nedisponuje, je namístě počátek promlčecí lhůty ve smyslu § 619 odsunout až k okamžiku, kdy věřitel získal empirickou nebo normativní znalost relevantních faktů tím, že věc konzultoval s odborníkem, nebo ji s ním alespoň konzultovat měl a mohl. [...] Věřitel získává normativní znalost rozhodných okolností, pokud je jeho faktické nevědomí o těchto skutečnostech důsledkem toho, že si počínal nedbale (nedodržel standard obvyklé nebo odborné péče, kterou lze po osobě v jeho postavení důvodně požadovat). Není zapotřebí, aby se věřitel v tomto směru dopustil hrubé nedbalosti, jak dovozují Tégl, Weinhold a Melzer (Tégl, Weinhold, Melzer In: Melzer, Tégl a kol. 2014 s. 953). [...] Napříště tedy není aplikovatelný dříve zastávaný názor, podle kterého bylo pro účely promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení irelevantní, že se ochuzený o rozhodných skutečnostech mohl a měl dozvědět dříve (NS 28 Cdo 5328/2015, NS 28 Cdo 4744/2017, NS 28 Cdo 882/2019). V souladu s § 621 totiž subjektivní promlčecí lhůta započíná svůj běh už v okamžiku, kdy*

ochuzený o vzniku bezdůvodného obohacení či osobě obohaceného sice ještě fakticky neví, ale při vynaložení péče, kterou lze po osobě v jeho postavení požadovat podle § 4 odst. 1 nebo § 5 odst. 1, by již tyto okolnosti mohl zjistit (obdobně Tégl, Weinhold In: Melzer, Tégl a kol. 2014 s. 961, Bodečková In: Petrov, Výtisk, Beran a kol. 2019 s. 691 a Svoboda, Švestka, Dvořák, Fiala a kol. 2020 s. 1484, viz též NS 25 Cdo 1510/2019).“ [viz BRIM, L. In LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 303–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 2012].

35. Za prvé se citovaný text nevztahuje k pro věc rozhodné právní úpravě, ale k dnes platnému znění zákona, obsahujícímu podrobnější úpravu, a mimo jiné odkazuje i na další, přinejmenším nejednoznačnou linii výkladu Nejvyššího soudu (jak poukázal i stěžovatel ve druhém doplnění ústavní stížnosti). Za druhé ani s přihlédnutím k literatuře komentující dnes platný zákon z odůvodnění napadených rozhodnutí neplyne, proč nebylo pro *objektivizovanou* možnost stěžovatele seznat bezdůvodné obohacení nutno disponovat znalostmi z pojišťovnictví či investičního financování. Za třetí není z napadených rozhodnutí zřejmé, zda v případě, že by na stěžovatele nebylo nutno klást tyto vyšší nároky, mohl při požadavku průměrného rozumu *objektivně* dovodit neplatnost smlouvy na základě jemu známých okolností. Za čtvrté, má-li snad z napadených rozhodnutí mlčky plynout, že stěžovatel mohl při průměrném rozumu a s běžnou péčí a opatrností neplatnost smlouvy tušit, neplyne již z nich, z jakých důvodů soudy shledaly, že jednal nedbale.

36. Nahrazení subjektivní vědomosti objektivní skutečností je zkratkou, v jejímž důsledku by pro počátek běhu subjektivní promlčecí doby byl vždy podstatný pouze vznik práva, nikoli vědomost oprávněného subjektu. Jestliže ale zákonodárce počátek i délku subjektivní a objektivní promlčecí doby zřetelně rozlišil, nelze se s jejich libovolným slučováním ztotožnit. Absencí snahy o zjištění počátku běhu subjektivní promlčecí doby a jejím sloučením s počátkem běhu doby objektivní se tak právní závěr v podobě promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení ocitá v extrémním rozporu s příslušnými skutkovými zjištěními, neboť v tomto směru žádná učiněna nebyla, ani nebylo v napadených rozhodnutích odůvodněno, proč nebyla zjišťována, nebo že stěžovatel neunesl k jejich prokázání důkazní břemeno (případně nesplnil povinnost důkazní). Z téhož důvodu jsou napadená rozhodnutí po této stránce nepřezkoumatelná pro nedostatek přesvědčivého odůvodnění, jež má obsahovat též logické úvahy o vztahu skutkových zjištění a jejich právního posouzení.

37. Uvedený názor Ústavního soudu není v rozporu s účastníky řízení odkazovaným konstatováním Ústavního soudu podle bodu 18 odůvodnění nálezu sp. zn. II. ÚS 2460/17. Na daném místě totiž Ústavní soud citoval stěžejní pasáž konstantní judikatury Nejvyššího soudu, avšak hned v následujících dvou bodech upozornil na následující: „*Obvodní soud nicméně svůj právní názor ohledně promlčení stěžovatelem uplatněného nároku založil právě pouze na předpokládané, nikoliv skutečné, prokázané vědomosti (ve smyslu citované judikatury Nejvyššího soudu) stěžovatele, kdy dovodil, že stěžovatel ‚musel v období od 1. 3. 2013 do 30. 9. 2013 vědět, že dochází k bezdůvodnému obohacení žalované‘, neboť sám ‚smlouvu vypověděl a následně se aktivně domáhal potvrzení platnosti výpovědi, což se také stalo (s účinností výpovědi od 28. 2. 2013)‘, a proto nejpozději ke dni 30. 9. 2015 uplynula dvouletá subjektivní lhůta ve smyslu ustanovení § 107 odst. 1 občanského zákoníku z roku 1964. Dle Ústavního soudu ovšem obvodní soud zcela pominul zásadní okolnost mající vliv na posouzení otázky počátku běhu subjektivní promlčecí lhůty pro uplatnění nároku stěžovatele a tou byla otázka platnosti, a tedy samotné existence výpovědi předmětné smlouvy ze strany stěžovatele ze dne 11. 1. 2012 (ve formě e-mailu se zaručeným elektronickým podpisem), jejíž neplatnost (pro existenci odkládací podmínky) žalovaná v probíhajícím řízení opakovaně namítala. [...] Z uvedeného vyplývá, že přinejmenším do doby vydání rozhodnutí Českého telekomunikačního*

úřadu ze dne 22. 9. 2014 byla otázka platnosti, resp. účinnosti výpovědi stěžovatele ze dne 11. 1. 2012 mezi smluvními stranami spornou, a proto nelze akceptovat názor obvodního soudu, který dovedl, že stěžovatel musel již od samého počátku, tj. v období od 1. 3. 2013 do 30. 9. 2013 vědět, že dochází k bezdůvodnému obohacení žalované, neboť „sám smlouvu vypověděl a následně se aktivně domáhal potvrzení platnosti výpovědi“. Ústavní soud je naopak toho názoru, že z uvedeného jednání stěžovatele, ale koneckonců i z jednání samotné žalované (žalovaná za platnou považovala až výpověď stěžovatele ze dne 22. 10. 2013, proto mu zasílala vyúčtování za poskytnuté služby i za následná období), spíše vyplývá, že otázka platnosti výpovědi ze strany stěžovatele byla i nadále spornou, nikoliv tedy prokázanou a jednoznačně vyřešenou („musel vědět“). [...] Ze všech shora uvedených důvodů Ústavní soud uzavírá, že pokud Obvodní soud pro Prahu 4 v ústavní stížnosti napadeném rozsudku dospěl k závěru, že stěžovatelem uplatněný nárok na vydání bezdůvodného obohacení ze strany žalované je promlčen z důvodu uplynutí dvouleté subjektivní promlčecí lhůty podle ustanovení § 107 odst. 1 občanského zákoníku z roku 1964, zatížil své rozhodnutí protiústavním deficitem, v jehož důsledku došlo k porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces zaručeného v čl. 36 odst. 1 Listiny.“

38. Z citovaného nálezu plyne, že Ústavní soud v něm vyložil zákonný požadavek na určení okamžiku počátku běhu subjektivní promlčecí doby stanovený v § 107 odst. 1 obč. zák., obecně traktovaný také v rozhodovací praxi Nejvyššího soudu, ústavně souladným způsobem, a to shodně, jako činí Ústavní soud v nyní posuzované věci. Nepřiměřeným výkladem uvedeného zákonného ustanovení tak obecné soudy zatížily svá rozhodnutí kvalifikovanou vadou, mající za následek porušení stěžovatelova práva na soudní ochranu.

39. Stran rozporu námitky promlčení s dobrými mravy Ústavní soud ústavněprávní pochybení obecných soudů neshledal; odůvodnění napadených rozhodnutí je v tomto ohledu srozumitelné a přesvědčivé, pročez na ně Ústavní soud pro stručnost odkazuje. Pro úplnost hodno dodat, že stěžovatelem v replice odkazované nálezy Ústavního soudu nejsou k posuzované věci přílehlavé, neboť byly vydány ve skutkově a právně odlišných věcech a sama okolnost, že se mohou dotknout značného množství spotřebitelů, není rozhodná. Přílehlavé není ani vedlejší účastníci poukazované usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 94/21; Ústavní soud jednak není vázán právními názory vyslovenými v usneseních, nýbrž toliko v nálezech, nadto v dané věci nebyl počátek běhu subjektivní promlčecí doby nejasný, neboť tamní stěžovatelka od dané smlouvy odstoupila, bylo jí vyplaceno odkupné a za den rozhodný pro počátek běhu subjektivní promlčecí doby byl považován až den vyplacení odkupného.

40. Jelikož Ústavní soud dospěl k závěru o neústavnosti napadených rozhodnutí z výše uvedených důvodů, týkajících se počátku běhu subjektivní promlčecí doby, pro dodržení hospodárnosti řízení se již dále nezabýval zbývajícími námitkami stěžovatele, zejména ochranou spotřebitele, souvislostí s unijním právem apod.

VI. Závěr

41. Ústavní soud shrnuje, že je-li část stanoveného postupu podle čl. 36 odst. 1 Listiny nahrazena poukazem na judikaturu Nejvyššího soudu, lze z výše uvedených ústavněprávních kritérií dovést, že obecné soudy musejí v případě příslušných relevantních námitek účastníků řízení také adekvátně odůvodnit, proč se v dané věci ztotožnily s rozhodnutími v údajně

obdobných věcech, na něž v rozhodované věci toliko odkázaly, a proč není nutné prokazovat stěžovatelem tvrzenou skutkovou okolnost.

42. S ohledem na výše uvedené Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadená rozhodnutí zrušil. Úkolem městského soudu, vázaného právě vysloveným právním názorem Ústavního soudu, bude ve světle predestřených závěrů opětovně ve věci rozhodnout, a to při zohlednění všech relevantních aspektů věci, jak byly též podány výše. Ústavní soud nepředjímá výsledek opětovného rozhodnutí městského soudu, k němuž ale musí dospět ústavně souladným způsobem. Takto Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť měl za to, že od něj nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 10. května 2022

Vojtěch Šimíček
předseda senátu